

**IURI KOJEVNIKOV, ADMIRATOR ȘI PROMOTOR
AL LITERELOR ROMÂNEȘTI ÎN SPAȚIUL CULTURII RUSE**

Dumitru APETRI, doctor în filologie
Institutul de Filologie Română „B. P. Hasdeu”, Chișinău

***Summary.** In this paper two ways of literary interference are examined (the artistic translation and the critical interpretation) through which the Russian writer Iuri Kojevnikov promoted the Romanian letters in the Russian cultural space in the second half of the XX-th century. The main efforts of the poetry's translation were directed to the literary works that belong to classical writers Mihai Eminescu, George Bacovia and Lucian Blaga. The most valuable acts of critical interpretation concern with Eminescu's literary treasure and creation of illustrious Mihail Sadoveanu's prose. The impressive successes obtained by I. Kojevnikov in the fields we analyze are due to the fact that his greatness embodies poetic virtues (he is the author of a book of poetry) and the innate vocation of the literary researcher.*

Mai întâi, un scurt curriculum vitae al personalității luată în discuție. E feciorul prozatorului rus Alexei Kojevnikov. S-a născut în orașul Moscova, în 1922, a absolvit Institutul militar de limbi străine (1948) din capitala URSS-ului și peste doi ani a început să publice. La începutul anilor '50 a făcut aspirantura la Institutul de literatură universală „M. Gorki” al Academiei de Științe a URSS. A decedat în 1992, când împlinise șapte decenii de viață.

În una din lucrările sale Iuri Kojevnikov a mărturisit că a făcut cunoștință întâmplător cu câteva poezii eminesciene în timpul unui voiaj cu trenul. Un călător citea cu pasiune un volum de versuri eminesciene. Observându-i admirația pentru opera lecturată, tânărul moscovit s-a interesat cine o fi scriitorul care l-a captivat și l-a rugat pe cititor să-i tălmăcească pe scurt sensul aproximativ al vreo poezie-două. Când mi s-a comunicat mesajul câtorva opere, zice Kojevnikov, am intuit și am înțeles că Eminescu este un mare poet care merită a fi citit cu toată atenția, studiat și tradus – activitate pe care a desfășurat-o ulterior cu deosebită dragoste și talent.

Așadar, prima cunoștință superficială cu câteva opere eminesciene s-a dovedit a fi atât de puternică, încât tânărul literat a studiat limba română și, îndrăgostindu-se treptat de tezaurul literar românesc, și-a consacrat întreaga viață promovării literaturii și folclorului verbal românesc în spațiul culturii ruse.

În 1950 la Moscova apare culegerea *Стихи* de Mihai Eminescu care conține un studiu introductiv semnat de Iu. Kojevnikov și unsprezece poezii și poeme recreate în rusește de acest literat plus poemul „Luceafărul” transpus în colaborare cu tălmăcitorul Ilia Mirimski

Această primă culegere, fiind de bun augur, a fost urmată de alte volume de traduceri rusești din Eminescu care au apărut în anii 1958, 1968, 1989 și în 2000. câteva culegeri au văzut lumina tiparului la edituri din România, iar un șir de plachete – în Republica Moldova. În toate acestea Iu. Kojevnikov semnează majoritatea tălmăcirilor, de fapt, replăsmuiri artistice. Este important de menționat că treptat literatul moscovit perfecționează textele aducându-le tot mai aproape de neîntrecutele și nemuritoarele originale eminesciene. O putem spune fără teamă de exagerare: aproape că nu există culegeri de traducții poetice rusești din literatura română editate în a doua jumătate a sec. al XX-lea în care să lipsească numele lui Iuri Kojevnikov.

În anii 60 literatul rus s-a manifestat și ca un valoros exeget al creației și vieții lui Mihail Sadoveanu și al operei și biografiei eminesciene. Ne referim la studiile monografice «Михаил Садовяну» (Moscova, Editura Academiei de Științe a URSS, 1960, 240 p.) și «Михаил Эминеску и проблема романтизма в румынской литературе XIX века» (Moscova, Editura «Наука», 1968, 352 p.). Varianta românească a ultimei a apărut la Iași, Editura Junimea, 1979, în serialul „Eminesciana”, nr. 16. Pe drept s-a constatat în critica literară că în primul studiu viața și creația prozatorului sunt considerate o enciclopedie artistică a vieții țăranilor români într-o perioadă de mari furtuni și revoluții, iar în studiul de la urmă cercetătorul „vine cu o viziune originală atât asupra creației eminesciene, cât și asupra literaturii moldovenești (corect românești – n.n.) din sec. al XIX-lea în general”.

În studiul consacrat poetului român este arătat locul de cinste al operei eminesciene în cadrul literelor naționale și se spune că anume viața și cărțile au constituit Universitatea pentru neîntrecutul poet român. În capitolul opt care încheie exegeza citim: „Hugo și Eminescu sunt ultimii doi reprezentanți tipici ai romantismului. În creația lor romantismul atinge limita, dincolo de care începe transformarea sa, iar sfârșitul activității lor creatoare semnifică și sfârșitul romantismului progresist, ilustrat de acești scriitori, deveniți, ambii, clasici (pag. 320) [...]. Eminescu este poetul care încheie romantismul clasic. Acesta este locul său în poezia mondială și în cea română, în istoria literaturii, dar în memoria oamenilor el rămîne un cântăreț pur și delicat al nemuritorului sentiment al dragostei, un mare poet, căutător al adevărului, un patriot înflăcărat” (pag. 321).

De remarcat că ambele studii monografice au fost apreciate înalt atât în știința literară românească (autori M. Drăgan, N. Cantemir, T. Nicolescu și M. Novicov), cât și în cea rusă, semnatare – D. Mihalci și M. Știvelman. Pe lângă aceste două cercetări monografice, Iu. Kojevnikov a scris prefete și mărturii de tălmăcitor la șapte cărți scoase la lumină de diverse edituri din Moscova. E vorba despre volumele de versuri eminesciene *Стихи* din 1950, 1958 și 1981, precum și despre cartea *Нехоженые ступени* (1975) de Lucian Blaga și *Желтые искры* (1990) de G. Bacovia.

Din categoria interpretărilor critice fac parte, de asemenea, articolele *Împărat și proletar sau despre concepția socială a lui Eminescu* (vezi revista *Secolul XX*, nr. 6 din 1964) și *Principala temă a literaturii românești* plasate în cartea: M. Sadoveanu. *Povestiri. Mitrea Cocor. Liviu Rebreanu. Răscoala* ce a apărut în 1976, în serialul “Biblioteca literaturii universale”.

O altă modalitate de promovare de către Iu. Kojevnikov a tezaurului literar românesc în spațiul culturii ruse este traducerea artistică. Cu adevărat impresionantă este această activitate a sa. În 1975, la București, apare volumul *Nebănuitele trepte* de L. Blaga, ediție bilingvă româno-rusă, în 1981 vede lumina la București culegerea *Versuri* de M. Eminescu, iar în 1990, la Moscova, este editată creația lui G. Bacovia: poezia, proza și opt poezii semnate de soția poetului – Agata Grigorescu-Bacovia.

Volumul eminescian și cel al lui Blaga conțin mărturisiri intitulate *Din partea traducătorului*. Reținem două fragmente din ele: „Pot spune că Eminescu este destinul meu. Aproape toată activitatea mea conștientă, de creație, este legată de acest nume. Și chiar atunci când mi s-a părut că ea este destul de departe de opera marelui poet, invizibilă, prezența acestuia persista în subconștientul meu. De fapt, el mi-a intrat în suflet pentru că avea acolo dinainte locul pregătit”¹.

Despre atitudinea față de Blaga: „Pentru a-l traduce, trebuie să pătrunzi în „templul poeziei lui [...]”. Universul poetic al lui Blaga nu mi s-a dezvăluit în cuvinte, ci în senzații: de neuitat, atunci când m-am oprit în pragul bisericii create de mâna unui om, de legendarul Meșter Manole. Am stat mult timp pe pragul bisericii din Curtea de Argeș ca să capăt curajul să-l traduc pe Lucian Blaga, să compun versuri care să sune ca ale lui”².

Nominalizăm încă vreo câteva titluri de cărți de poezie în care Iu. Kojevnikov s-a produs ca tălmăcitor din literatura română: *Versuri* de M. Eminescu (6 cărți editate la București, Moscova și Chișinău), *Antologia poeziei românești* (Moscova, 1959), *Poezia populară românească. Balade. Eposul eroic* (Moscova, 1987). Printre cărțile de proză figurează *Povestiri și Mitrea Cocor* de Sadoveanu (1976, „Biblioteca literaturii universale”). Știința literară și cititorul de rînd au rezerve serioase față de romanul *Mitrea Cocor*, dar este admirabilă dragostea cu care Kojevnikov scrie despre Mihail Sadoveanu.

În 1989 Iu. Kojevnikov publică la editura „Literatura artistică” din Chișinău o carte de versuri proprii *Стухи из разных мест*, în care include compartimentul *Din poezia moldovenească*. Aici figurează balada *Miorița* și încă 16 poezii ale clasicilor români, începînd cu Varlaam și terminînd cu Liviu Damian. Tot aici aflăm poezii cu tematică românească: *Stepa Bugeacului*, *Meșterul Manole*, *Basarabia* și *Kalipso*.

Practic, nu există cărți de traducții în limba rusă din poezi de seamă români, fie că au fost editate la Moscova, București sau Chișinău, în care să nu întîlnim printre tălmăcitori sau autori de comentarii numele lui Iu. Kojevnikov. Măiestria de recreator iscusit în limba rusă al poeziei eminesciene o vom demonstra doar printr-un singur exemplu.

Una dintre cele mai reușite traduceri ale lui Kojevnikov e poezia „Dintre sute de catarge...” – „Снова мачты покидают...”, ce se distinge printr-un grad înalt în recrearea specificului fonic al versului. Ideea pe care o exprimă poezia e, în linii generale, aproximativ următoarea: fie că ești în goană după o fericire ușoară sau nutrești idealuri înalte – pretutindeni te vor însoți „vînturile, valurile”.

Versul „Ветры, волны вечные” variază în nominalizata tălmăcire diferit, în funcție de specificul fonic al strofelor. Prima strofă se încheie cu expresia „Ветры, волны вечные”, cea de-a doua – „Волны, ветры вольные”. Ambele variante se succed pînă la sfîrșit, constituind acordul final al fiecărei strofe. O asemenea orchestrare urmărește efectul deosebitei expresivități sonore a originalului.

În original vocalele „a”, „î”, „u” și diftongul ascendent „oa”, caracteristic limbii românești, nimeresc cel mai adesea sub accentul ritmic și cel gramatical. Repetarea lor insistentă în ansamblul sonor creează impresia vuietului valurilor și al vîntului. În limba rusă lipsește diftongul „oa”, ce constituie un acord sonor frecvent al originalului și sporește emotivitatea versului. În schimbul acestuia tălmăcitorul a recurs la o așa orchestrare, în care vocalele o, e, u nimeresc în poziție accentuată mai adesea decît în original și astfel se obține efectul scontat. Să urmărim, comparînd textele.

¹Kojevnikov I. Din partea traducătorului, în cartea: M. Eminescu. Poezii, Ediție bilingvă româno-rusă, București, 1981, 346 p., p. 29.

² Kojevnikov I. Din partea traducătorului, în cartea: Nebănuitele trepte. Ediție bilingvă româno-rusă, București, 1982, 395 p., p. 59.

Dintre sute de catarge ...

*Dintre sute de catarge
Care lasă malurile,
Cîte oare le vor sparge
Vînturile, valurile?*

*Dintre păsări călătoare,
Ce străbat pămînturile,
Cîte-o să le-nece oare
Valurile, vînturile?*

*De-i goni fie norocul,
Fie idealurile,
Te urmează în tot locul
Vînturile, valurile.*

*Ne-nțeles rămîne gîndul
Ce-ți străbate cînturile,
Zboară vecinic, îngînîndu-l
Valurile, vînturile.*

Снова мачты покидают ...

*Снова мачты покидают
Берега беспечные,
Сколько их переломают
Ветры, волны вечные*

*Птиц зима на юг торопит,
Гонит над раздольями
Сколько в море их утопят
Волны, ветры вольные?*

*Счастье легкое забуду,
Чувства быстротечные:
Подгоняют в спину всюду
Ветры, волны вечные.*

*Будут только непонятны
Мысли своевольные,
Вечно шепчутся невнятно
Волны, ветры вольные.*

Metrica, ritmica, intonația eminesciană au fost respectate. Versul horeic din patru silabe alternează cu cel de trei-patru silabe. Topica din versul refren variază ca și la Eminescu exprimînd diferite nuanțe de sens. Puștii traducători ruși Kornei Ciukovski și Samuil Marșak susțineau: „Cuvintele vorbesc nu numai prin sensul lor, ci și prin mijlocirea tuturor vocalelor și consoanelor¹ și că „instrumentarea sonoră” (звукозапись) îi permite poetului să spună **mai mult** decît pot spune, în genere, cuvintele”²

În încheiere, vreau să comunic încă un fapt care atestă atașamentul de suflet al lui Kojevnikov la cultura română. Prin testament, biblioteca sa personală, foarte bogată în cărți românești, a fost donată Bibliotecii Naționale din Chișinău.

Cele expuse ne îndreptățesc să facem următoarea concluzie: prin meritoasele sale interpretări critice, dar, mai ales, prin prodigioasa activitate de talmăcire, prin cărțile alcătuite și prin pregătirea cadrelor științifice în aspirantura Institutului de Literatură Universală *M. Gorki* Iu. Kojevnikov s-a manifestat ca un admirator și un promotor consecvent și deosebit de fecund al tezaurului literar românesc în spațiul culturii ruse.

¹ К. Чуковский. *Высокое искусство*. – М., 1964, p. 164.

² Citez după: Е. Эткин. *Поэзия и перевод*. – М. – Л., 1963, p. 380.